

Стицање контроле над ентитетом у који се инвестира остварено у фазама – специфичности рачуноводственог поступка и утицај на аналитичку вредност консолидованих финансијских извештаја

Acquisition of control over the investee achieved in stages -
Particularities of accounting treatment and impact on
analytical value of consolidated financial statements

Дејан Спасић*

Универзитет у Нишу, Економски факултет, Ниш

Сажетак: Ревидирани Међународни стандард финансијског извештавања 3 – Пословне комбинације (2008. године) установио је нове смернице за рачуноводствено обухватање пословне комбинације остварене у фазама. Циљ рада јесте да се пружи осврт на одређена решења у вези с постепеним стицањем контроле над ентитетом у који се инвестира. Посебно је обрађено питање вредновања инвестиције пре стицања контроле по фер вредности на датум првог консолидовања зависног ентитета и последице на исказани гудвил или добитак од повољне куповине. На тај начин идентификовали смо подручја где је могуће водити одређену политику финансијског извештавања, која, у крајњем, има утицаја на исказну моћ консолидованих финансијских извештаја и њихову аналитичку вредност.

Кључне речи: аквизиција остварена у фазама, учешћа у капиталу, фер вредност, гудвил, добитак од повољне куповине, МСФИ

Abstract: The revised International Financial Reporting Standard 3 - Business Combinations (2008) established new guidelines for the accounting of the business combination achieved in stages. The aim of the paper is to provide an overview of certain guidelines related to step acquisitions of the investee. The issue of valuation an investment before acquiring control at fair value on the date of the first consolidation of subsidiary is treated as well as the consequences of the reported goodwill or gain from a bargain purchase are analyzed. In this way we discovered the areas where it is possible to conduct certain financial reporting policy, which, ultimately, has an impact on presentation power of consolidated financial statements and their analytical value.

Keywords: acquisition achieved in stages, equity interest, fair value, goodwill, gain from a bargain purchase, IFRS

* ✉ dejan.spasic@eknfak.ni.ac.rs

Увод

Консолидовани финансијски извештаји представљају значајан инструмент за оцену перформанси пословања не само групе као целине већ и њених чланица – матичног и његових зависних предузећа, а у ширем контексту и његових придружених и заједнички контролисаних предузећа (ентитета – како се у терминологији Међународних стандарда финансијског извештавања сви учесници у консолидацији, с правом, означавају). Приликом извештавања о придруженим ентитетима и заједничким подухватима у финансијским извештајима групе, матични ентитет исказује само вредност удела у њиховом капиталу, применом методе удела. С друге стране, методом потпуне консолидације (након искључивања ефеката интерних трансакција), финансијски извештаји зависних ентитета укључују се у консолидовани финансијски извештај, где, заједно с консолидованом имовином, обавезама, капиталом, приходима, расходима и новчаним токовима матичног ентитета, пружају основу за оцену пословних перформанси групе као целине.

Стицање контроле над зависним ентитетом од стране матичног често није једнократан чин, већ се до испуњења услова за укључивање неког ентитета у којем је инвеститор стицао одређене пакете учешћа у капиталу у траншама, може доћи постепено (у литератури познато и као сукцесивно стицање или стицање у фазама). Управо у таквим случајевима, рачуноводствени поступак претходно држаних учешћа како у појединачним финансијским извештајима матичног ентитета, тако и у консолидованом финансијском извештају групе, подразумева прелазак с једне на другу методу признавања односних учешћа. При томе, околност да ревидирана верзија стандарда МСФИ 3 из 2008. године пружа другачије смернице за прво консолидовање зависног ентета над којим је контрола стечена не једнократно, већ у фазама, у односу на дотадашњу регулативу и праксу, отвара одређени простор за процене и просуђивања које могу имати утицаја на исказну моћ тако састављених финансијских извештаја групе. Наиме, за разлику од претходног решења, када је за сваку „траншу“ стицања одређеног пакета учешћа у придруженом ентитету било потребно утврдити појединачне разлике из консолидовања (гудвил или добитак од повољне куповине) – на бази трошка стицања који је важио у конкретном тренутку, да би се на крају, при првом консолидовању сумирале односне разлике по траншама, ревидирани МСФИ 3 захтева да се сви раније стечени удели поновно превреднују на дан стицања контроле по фер вредности и заједно с трошком стицања контролног пакета акција упореде с фер вредношћу стечене нето имовине зависног ентитета како би се утврдио коначни ефекат такве пословне комбинације.

Имајући у виду наведени захтев, определили смо се да предмет овог рада буде управо разматрање специфичности преласка обухватања инвестиција

(учешћа у капиталу), по фазама стицања, до коначног преласка на метод потпуне консолидације. Циљ таквих разматрања јесте да се сагледају и укаже на подручја где је могуће водити одређену политику финансијског извештавања, која, у крајњем, има утицаја на исказну моћ консолидованих финансијских извештаја и њихову аналитичку вредност. Полазећи од тога, рад, поред увода, садржи пет целина. Најпре ћемо укратко указати на карактеристике рачуноводственог обухватања сукцесивног стицања контроле према МСФИ 3 (прво и друго поглавље), да бисмо потом анализирали могућности вредновања раније стечених учешћа по фер вредности, будући да вредност тих учешћа често није доступна директно – с тржишта капитала, што отвара простор за уобличавање финансијских извештаја групе. Управо таква могућност процењивања има за последицу различите исходе консолидовања, о чему ће бити речи у четвртом делу рада, да бисмо у последњем, петом делу, уместо општег закључка указали на последице рачуноводственог третмана постепеног стицања зависног ентитета на аналитичку вредност консолидованих финансијских извештаја.

1. Карактеристике рачуноводственог обухватања постепеног стицања зависног ентитета према МСФИ

Да би се један ентитет укључио у круг консолидовања као зависни (ентитет у који се инвестира), неопходно је да постоји контрола у смислу МСФИ 10 од стране матичног ентитета (инвеститора). За разлику од за консолидовање раније важећег МРС 27, за постојање контроле није више пресудно већинско учешће у капиталу, већ постојање моћи да се контролишу релевантне активности ентитета у који се инвестира, да постоји право на променљива примања и да инвеститор утиче на њихов износ, али и да их фактички остварује (IFRS 10, параграф 7). Иако су „доносиоци стандарда предност дали начину на који се контрола врши у односу на основу на којој се контрола заснива“ (Шкарић-Јовановић, 2013, стр. 20), њено стицање је у највећем броју случајева везано за достизање одређеног нивоа учешћа у капиталу ентитета у који се инвестира (чак и у случају достизања удела мањег од 50%, инвеститор може контролисати зависни ентитет на основу уговора с другим инвеститорима или потенцијалних гласачких права).

Дакле, без обзира на висину учешћа која обезбеђује контролу, уколико је то учешће стицано у фазама, јавља се потреба за променом рачуноводственог поступка и начина укључивања ентитета у који се инвестира у консолидоване финансијске извештаје. При томе, постоји више могућих полазних претпоставки и, тиме, исхода (табела 1).

Табела 1: Рачуноводствени поступак за иницијална и додатно стечена учешћа у ентитету у који се инвестира

Иницијално учешће	МРС/МСФИ који се примењује за иницијално учешће	РАЧУНОВОДСТВЕНИ ПОСТУПАК		
		За иницијално учешће	Додатно учешће	
			које не доноси контролу	које доноси контролу
„Обично“ учешће (најчешће мање од 20%)	МРС 39 (до 31. 12. 2017)	промене фер вредности (ФВ) учешћа кроз Остали укупан резултат – ОСИ	а) наставак обухватања по ФВ кроз ОСИ	прелазак на потпуну консолидацију у складу са МСФИ 3
	МСФИ 9 (од 1. 1. 2018)		или б) прелазак на методу удела (equity метода) у складу са МРС 28	
Учешће у придруженом ентитету	МРС 28	метода удела (equity метода)	прелазак на методу удела (equity метода)	прелазак на потпуну консолидацију у складу са МСФИ 3
Учешће у заједничком подухвату	МРС 28 (на основу МСФИ 11)			
Учешће које одмах доноси контролу у смислу МСФИ 10	МСФИ 3	потпуна консолидација у складу са МСФИ 3 (метода стицања)	–	не утиче на консолидовање – третира се као трансакција са власницима капитала

Извор: Сопствени приказ на основу захтева МРС/МСФИ

1.1. Постепено стицање контроле по основу иницијално стеченог „обичног“ учешћа у капиталу ентитета у који се инвестира

Куповина акција неког ентитета чија иницијална сврха није вршење значајног утицаја (придружени ентитет) или заједничка контрола (заједнички подухват), нити контрола (зависни ентитет) рачуноводствено се обухвата до краја 2017. године у складу са МРС 39, а од 1. јануара 2018. године у складу са МСФИ 9. Подсетимо, МСФИ 9 је донет 2009. године, али је након тога у три наврата (2010, 2013. и 2014. године) вршено његово ревидирање, при чему су последњом изменом додатно дефинисани захтеви и критеријуми за класификацију и одмеравање финансијских средстава. При томе, у контексту нашег рада, релеване су инвестиције у инструменте капитала које припадају финансијским средствима чија се промена фер вредности обухвата кроз Остали укупан резултат (ОСИ – *Other Comprehensive Income* – у даљем тексту FVOCI). Поред ове категорије,

МСФИ 9 предвиђа и класификовање финансијске имовине и у ону која се обухвата по амортизованој вредности и по фер вредности кроз биланс успеха, при чему, поштујући нове критеријуме за класификацију (карактеристике новчаних токова по основу инструмента и пословни модел извештајног ентитета), финансијско средство по FVOCI испуњава услове за обухватање учешћа у капиталу других ентитета (уколико не испуњава услове MPC 28, МСФИ 11 или МСФИ 3).

Почетно одмеравање учешћа по FVOCI (као и досадашње категорије – Хартије од вредности расположиве за продају – према MPC 39) врши се уз признавање износа плаћеног за њихово стицање, укључујући и трошкове директно приписиве стицању. Свака промена фер вредности оваквих учешћа се при накнадном вредновању признаје у Осталом укупном резултату (OCI). При томе, ако инвеститор има обавезу састављања консолидованих финансијских извештаја, он ово учешће у износу фер вредности на дан извештавања признаје не само у свом појединачном већ и у билансу стања групе, без икакве консолидације.

Свако ново стицање учешћа у истом ентитету од стране инвеститора које мења природу самог инструмента капитала, односно достизање значајног учешћа или заједничке контроле или контроле, подразумева у рачуноводственом смислу прекњижавање односне позиције на позицију учешћа у повезана правна лица, уз укидање раније формираних нереализованих добитака или губитака кроз OCI и њихово признавање у извештају о резултату (билансу успеха).

1.2. Постепено стицање контроле по основу иницијално стеченог учешћа у капиталу придруженог ентитета или заједничког подухвата

Учешћа која обезбеђују значајан утицај или заједничку контролу, сагласно ревидираном стандарду MPC 28, рачуноводствено се обухватају искључиво помоћу методе удела (*equity* метода). Као и у случају учешћа по FVOCI, и овде се учешћа почетно одмеравају у висини плаћене цене за њихово стицање, уз укључивање трошкова директно приписивих стицању значајног утицаја или заједничке контроле над ентитетом у који је инвестирано. Укључивање додатних трошкова у вредност инвестиције у придружени ентитет или заједнички подухват која се обухвата и у консолидованом билансу стања, неки аутори у стручној литератури сматрају спорним (Lorson, Dogge, Haustein, Paschke, Poller, 2015, стр. 435). Ово пре свега због тога што се за утврђивање фер вредности пренесене накнаде од стране матичног ентитета при стицању контроле над зависним ентитетом, ови трошкови, након ревидирања МСФИ 3 из 2008. године, више не могу укључити, што представља неконзистентност у односу на иницијално

вредновање учешћа у придруженим ентитетима и заједничким подухватима. Наведена дилема јесте, између осталог, и одраз различитог схватања суштине методе удела. Наиме, „уколико се посматра у смислу концепта 'извештајног ентитета', *equity* метода јесте метода консолидовања капитала, али из перспективе концепта 'инвестирања', она представља чисти метод вредновања инвестиције“ (Karami, 2017, стр. 119). Иако је Међународни одбор за стандарде финансијског извештавања (IASB) ревидирањем MPC 28 из 2011. године у значајној мери успео да „помири“ оваква два гледишта у односу на суштину методе удела смерницама везаним за престанак признавања учешћа која су претходно обухватана у складу са овом методом, ипак је неопходно да корисници финансијских извештаја буду обезбеђени адекватним обелодањивањима о ефектима такве трансакције.

За разлику од учешћа по FVOCI, сходно методи удела, накнадно вредновање учешћа у придруженом ентитету или заједничком подухвату подразумева усклађивање вредности на сваки извештајни датум за припадајући добитак (позитивна корекција) или сразмерни удео у губитку (негативна корекција) и примљену дивиденду (одбитна ставка) по основу таквог учешћа. Осим тога, кориговање књиговодствене вредности инвестиције додатно треба да се врши и због промена пропорцијалног удела инвеститора у ентитету у који је инвестирао, по основу, на пример, ревалоризације некретнина, постројења и опреме и курсних разлика (IAS28, ревидиран 2011, параграф 10).

Када придружени ентитет или заједнички подухват постане зависни ентитет услед стицања додатног (контролног) учешћа у капиталу од стране инвеститора, таква инвестиција се рекласификује како у појединачном билансу матичног ентитета, тако и у збирном билансу стања. Тада се претходно признате промене вредности инвестиције кроз Остали укупан резултат укидају, и до тада нереализовани добици или губици проглашавају се реализованим, будући да односно укидање подразумева признавање у извештају о резултату (билансу успеха), сагласно ревидираном MPC 28 из 2011. године (параграф 22с).

2. Општи поступак консолидовања зависног ентитета стеченог у фазама

Стицање контроле над зависним ентитетом остварено у фазама за последицу има, како смо већ нагласили, не само промену карактера саме инвестиције у ентитет у који се инвестира већ и њеног рачуноводног обухватања. Последња, ревидирана верзија МСФИ 3 из 2008. године, управо доноси значајан заокрет у одмеравању раније стечених удела на датум стицања контроле, „негирајући целокупну дотадашњу историју билансирања ове трансакције“ (Küting, Wirth, 2010, стр. 362). Наиме, сагласно смерницама овог стандарда пре његовог ревидирања, приликом стицања у фазама, разлика из првог консолидовања зависног ентитета (када је коначно стечена контрола) – гудвил или добитак од

повољне куповине, утврђивала се за сваку траншу стицања учешћа и коначни износ признавао као збир претходно утврђених износа „парцијалних гудвила, тј. добитака (раније негативног гудвила или бедвила)“ (Busse Von Colbe, Ordelleide, Gebhardt, Pellens, 2010, стр. 232; Coenenberg, Haller, Schultze, 2012, стр. 708; Küting, Wirth, 2010, стр. 370).

Ревидирани МСФИ 3 из 2008. године захтева утврђивање гудвила (или пак добитка од повољне куповине) искључиво на дан фактичког стицања контроле над стеченим ентитом (параграф 32, [a], [iii]), што је у сагласности са захтевом америчког ASC-805-10-25-9. У случају стварања односа матични–зависни ентитет, приликом састављања консолидованих финансијских извештаја претпоставља се да матични ентитет не стиче учешће у капиталу, већ појединачне имовинске предмете и појединачне обавезе контролисаног ентитета, односно, претпоставља се фикција стицања појединачних елемената који конституишу нето имовину зависног ентитета. „У ствари, стицалац мења свој статус власника инвестиционе имовине у ентитету за статус финансијског учешћа с правом контроле целокупне имовине и свих обавеза тог стеченог ентитета, као и за право да усмерава начин на који ће стечени ентитет и његово руководство користити ту имовину у свом раду“ (IFRS3, ревидиран 2008, BC384).

И у случају мерџера, тј. фактичког преузимања ентитета у којем је стицалац претходно имао одређено учешће у капиталу (али не и контролу), фикција која се примењује код састављања консолидованих финансијских извештаја сада постаје реалност, будући да стечени ентитет у поступку такве фузије престаје и правно да постоји, преносећи имовину и обавезе на стицаоца.

Дакле, једно од питања које се поставља у случају постепеног стицања контроле над другим ентитом односи се на утврђивање фер вредности пренесене накнаде учињене од стране стицаоца. Пошто се ова величина, као и коначна разлика из консолидовања (гудвил или добитак од повољне куповине), према важећем МСФИ 3 мора утврдити на дан фактичког стицања контроле, неопходно је на тај дан утврдити вредност две компоненте:

- вредност удела пре стицања контроле (раније стечени удели, односно, тзв. „стара учешћа“) и
- вредност пренесене накнаде која је учињена ради стицања потпуне контроле (за тзв. нова учешћа – у тренутку успостављања односа матични–зависни ентитет).

Пренесена накнада која је учињена за коначно преузимање контроле над ентитетом у који се инвестира (друга компонента) утврђује се у складу са захтевима МСФИ 3 (пар. 37–44) и одражава фактичко плаћање (на било који допустиви начин), због чега се може означити као „пагаторичка компонента“

(Gimpel-Henning, 2016, стр. 218).

Супротно томе, вредност раније стеченог учешћа неће бити утврђена у износу плаћања (историјски трошак), већ се дотадашња учешћа одмеравају по фер вредности на датум стицања контроле. Међународни одбор за рачуноводствене стандарде (IASB) је, наиме, закључио да би поступак утврђивања гудвила само у моменту стицања коначне контроле (а не као збир парцијално утврђиваних разлика из консолидовања за сваку траншу стицања удела) „побољшао разумљивост и релевантност пружених информација и умањио би трошак рачуноводног обухватања таквих трансакција“ (IFRS3, ревидиран 2008, BC437e).

Разлика између фер вредности „старих“ учешћа на дан стицања контроле и њихове раније књиговодствене вредности се, сагласно смерницама стандарда (IFRS3, ревидиран 2008, параграф 42), признаје кроз извештај о резултату (биланс успеха) и има директно дејство на периодични резултат у извештајном периоду када је контрола стечена. Такво решење наишло је, међутим, на одређене критике и полемике у стручној литератури. Постоји, наиме, мишљење да „фиктивни добитак“, настао као резултат вредновања таквих удела (а не по стварној цени која је плаћена за њихово стицање), економски није разумљив, нити је реализован кроз трансакцију плаћања, и уз дате могућности велике дискреције процењивача том приликом, тешко се може сматрати веродостојним (Gimpel-Henning, 2016, стр. 221).

Имајући наведене дилеме у виду, могу се издвојити два питања од посебне важности за аналитичку вредност консолидованих финансијских извештаја: (1) начин утврђивања фер вредности „старих“ учешћа у капиталу, и (2) признавање разлике из нове процене таквих учешћа. У наредном, трећем поглављу рада бавићемо се првим питањем, док ћемо осврт на друго наведено питање учинити у четвртом поглављу.

3. Могућности за одмеравање фер вредности раније стечених удела у пословној комбинацији оствареној у фазама

Детаљније смернице за утврђивање фер вредности раније стечених удела на датум стицања контроле над ентитетом у који се инвестира нису дате у МСФИ 3. Самим тим, стручна литература и пракса сугеришу да је фер вредност могуће утврдити на један од следећих начина:

- (1) коришћењем берзанске вредности акција ентитета у који се инвестира у тренутку стицања контроле, или уколико ентитет није котиран на берзи;
- (2) екстраполацијом, односно коришћењем цене која је плаћена за стицање пакета акција који је обезбедио контролу над ентитетом у који се инвестира;

(3) применом неке од техника валуације, у складу са МСФИ 13.

(1) Свакако да би идеалан случај био да се акцијама ентитета над којим је остварена контрола у фазама тргује на берзи и, самим тим, вредност раније стечених акција превреднује ценом која важи у тренутку стицања контроле и првог консолидовања тог ентитета од стране инвеститора (матичног ентитета). Будући да краткорочно, па и дневно, цене акција могу бити под утицајем разних економских и неекономских фактора, те да могу знатно да осцилирају када се најави већи обим њихове трговине (услед, на пример, „пријатељске“ или „непријатељске“ понуде за преузимање), коришћење ове могућности за вредновање раније стечених удела у пословној комбинацији оствареној у фазама, треба да буде праћено са значајним степеном обазривости и транспарентним обелодањивањима у напоменама.

(2) У условима када се акцијама стеченог зависног ентитета не тргује на тржишту капитала, линеарна екстраполација би могла да обезбеди упоредивост вредности раније стечених удела и вредности удела из последње трансакције, којом је стечена контрола. Свођењем вредности укупне пренесене накнаде из свих фаза постепеног стицања на дан када је контрола и остварена, уз поређење са фер вредношћу нето имовине зависног ентитета на исти дан, обезбеђује се, у начелу, поузданост утврђивања гудвила или добитка од повољне куповине.

Ипак, поузданост и тачност утврђене разлике из консолидовања и самих консолидованих финансијских извештаја састављених на бази претпоставке о еквивалентности вредности удела стечених у ранијим траншама с вредношћу последње транше може бити значајно доведена у питање. То ће бити случај када је евидентно да је инвеститор, управо да би остварио контролу, платио високу премију за акције последње транше. Тешко је, наиме, доказиво да се плаћањима чињеним за стицање ранијих транши по основу којих је инвеститор могао имати најзначајнији утицај или заједничку контролу, може приписати тако висока премија и тиме изједначити вредности инвестиција пре и након стицања контроле (Küting, Wirth, 2010, стр. 366). Претпоставка спремности инвеститора да плаћа високе износе премије за сваку траншу стицања у фазама, нарочито се доводи у питање када су та стицања чињена у релативно дугом временском периоду, чак и неколико година.

Осим тога, корисност коришћења линеарне екстраполације може бити доведена у питање и ако се ради о постепеном стицању контроле, где је у последњој транши купљен занемарљиво мали број акција у односу на раније транше (Coenenberg и сар., 2012, стр. 709). Надаље, цена плаћена за последњу траншу може бити и потцењена услед, на пример, финансијских и других потешкоћа ентитета у који се инвестира. У свом раду Wu, Reuer и Ragozzini (2013), обухватним прегледом литературе такође указују на то да цена

транзакције из које је проистекло стицање контроле често није одраз реалне тржишне цене услед дејства низа других фактора у контексту теорије сигнализирања.

(3) Претходно описане околности које могу да ограниче употребну вредност поступка линеарне екстраполације намећу потребу да при одмеравању фер вредности раније стечених удела буду примењене одговарајуће технике процене. Свакако да је за те сврхе релевантан МСФИ 13 – Одмеравање фер вредности, и то у делу који се односи на вредновање засновано на инпутима другог и трећег нивоа (први ниво се, заправо, односи на текуће тржишне цене предмета процене – које смо већ анализирали као прву опцију, [1]).

Као други и трећи ниво у хијерархији одмеравања фер вредности јављају се модели процене базирани на примени приносних или трошковних метода. При томе, ниво 3, према мишљењу одређених аутора, треба користити у крајњој нужди, али се истовремено обезбеђује да вредност утврђена на бази трошковог принципа, уз крајњи конзервативизам, пружи инвеститорима и, уопште, доносиоцима одлука, много већу заштиту од ризика погрешне процене засноване нарочито када се на претходном (другом) нивоу уводе значајне претпоставке (Chung, Lee, Santanu, 2016). Наиме, када се користе инпути другог нивоа, односно вредност утврђује применом неке од приносних метода процене, поставља се питање приликом процене раније стечених удела, на бази којег пословног модела извршити одређене пројекције. Да ли полазна претпоставка треба да буде планирање новчаних токова (или другог ефекта који је предмет дисконтовања) који се очекују од инвестиције у придружени ентитет (или заједнички подухват) – како је до тада инвестиција била класификована, или узети у обзир новчане токове који се очекују од тек стечене контроле над пословањем зависног ентитета? Иако је, по логици ствари, због оријентисаности ка будућности, смисленије пројекције и процену вршити узимајући у обзир нови статус инвестиције (контрола над зависним ентитетом), сматра се да такав приступ обезбеђује знатно више простора за вођење одређене рачуноводствене политике. Ово пре свега зато што се у процени знатно више субјективизма остварује у вези с очекиваним ефектима синергије и неизвесношћу њеног остварења након стицања контроле. Осим тога, на дан стицања контроле није позната цена капитала, која би била адекватна основа за формирање дисконтне стопе и слично.

Будући да се применом МСФИ 13 утврђене фер вредности „старих“ учешћа заснивају на хипотетичким премисама уз неретко субјективне процене, комбиновањем са износом пренесене накнаде на дан стицања коначне контроле добија се „мешавина“ вредности, која се тешко може интерпретирати без постојања одговарајућих обелодањивања (Pottgießer, Velte, Weber, 2005, стр. 1751). Генерално, закључак управо наведених аутора важи и за коначни избор било којег од начина одмеравања фер вредности раније стечених удела.

Наиме, како смо видели, свака алтернатива има своје предности и недостатке. У том смислу, процењивач треба да одабере начин који је најпримеренији датим околностима, али и да се информације о претпоставкама, релевантним факторима и инпутима одмеравања фер вредности раније стечених удела јасно обелодане у напоменама уз финансијске извештаје.

4. Импликације различитог вредновања удела у постепеном стицању контроле на неке информације консолидованих финансијских извештаја

Специфичност пословне комбинације остварене у фазама и претходно изнета питања у вези с одређеним рачуноводственим проценама и с тим повезаним могућим рачуноводственим политикама, отварају простор за могућу различиту интерпретацију ефеката првог консолидовања зависног ентитета над којим је контрола остварена постепено, али и за даље уобличавање финансијских извештаја групе у низу будућих обрачунских периода. С обзиром на задати обим овог рада, у овом поглављу ћемо указати само на иницијалне директне импликације модела признавања и вредновања инвестиција пре и након стицања контроле над првим консолидовањем зависног ентитета стеченог у фазама. Конкретно, анализираћемо утицај важећег концепта обрачуна пословне комбинације остварене у фазама на признавање гудвила или добитка од повољне куповине.

Околност да се сходно важећем МСФИ 3 одмеравање „старих“ удела врши по фер вредности која је најчешће различита од пренесене накнаде при стицању „нових“ удела и, тиме, контроле, дозвољава да се за сврхе ове анализе обрачун пословне комбинације може да разложи у две потцелине.

Табела 2: Хипотетичко разлагање обрачуна пословне комбинације остварене у фазама на дан стицања контроле

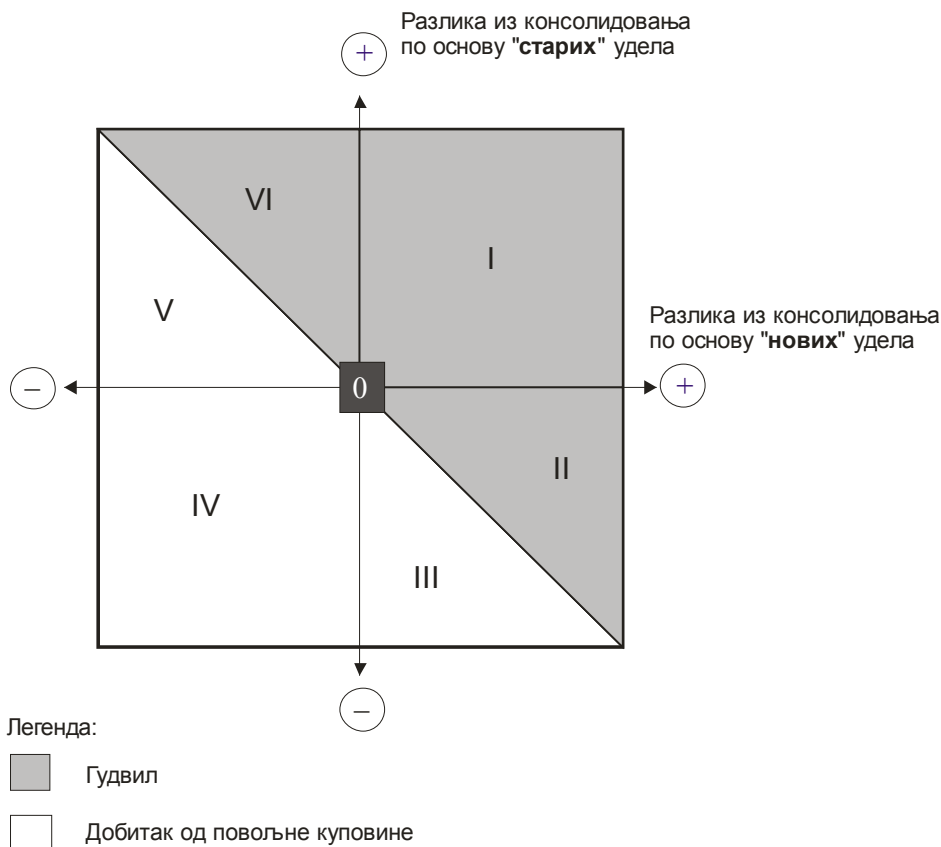
	ФВ пренесене накнаде за стицање „нових“ удела
	– ФВ нето имовине стеченог (зависног) ентитета на дан стицања контроле (сразмерно стеченом „новом“ уделу)
(1)	= Разлика из консолидовања „нових“ удела
	ФВ „старих“ удела
	– ФВ нето имовине стеченог (зависног) ентитета на дан стицања контроле (сразмерно ФВ „старих“ удела)
(2)	= Разлика из консолидовања „старих“ удела
=	ГУДВИЛ – ако је $(1) + (2) > 0$
=	ДОБИТАК ОД ПОВОЉНЕ КУПОВИНЕ – ако је $(1) + (2) < 0$

Извор: Приказ аутора

Полазећи од овако разложеног обрачуна на дан стицања контроле, укупни

гудвил као и добитак од повољне куповине могу настати као исход по три различита сценарија. Односни сценарији се могу приказати као на слици 1.

Слика 1: Могућности интерпретације гудвила и добитка од повољне куповине стеченог у пословној комбинацији оствареној у фазама

Извор: Gimpel-Henning, N. (2016). Die Interpretation eines Goodwill aus stufenweisen Unternehmenserwerbennach IFRS 3. *KoR – Zeitschrift für internationale und kapitalmarktorientierte Rechnungslegung*, 16(5), стр. 219.

Гудвил признат у консолидованом финансијском извештају (или у појединачном финансијском извештају стицаоца – када га саставља у складу са MPC 27 или је пословна комбинација резултирала статусном променом припајања, а не стицања контроле) потицаће и по основу раније стечених („стариx“) и по основу „новиx“ удела једино у случају I. „Стари“ удели ће компензовати добитак од повољне куповине остварен у обрачуну „новиx“ удела у случају VI, када ће, као нето ефекат консолидовања бити ипак признат гудвил. Супротна је ситуација у случају II. Аналогно наведеној интерпретацији за ова три

случаја, могућа је интерпретација утврђеног нето износа добитка од повољне куповине на дан стицања контроле (на слици 1 означена са III, V и VI).

При томе, основни је проблем тумачења утицаја поновног вредновања „старих“, тј. удела стечених пре коначног стицања контроле и консолидовања зависног ентитета, на исказан гудвил или добит код повољне куповине.

Пошто се гудвил може признати само уколико је тржишно верификован плаћањем више цене у односу на фер вредност нето имовине над којом је стечена контрола, у постепеном стицању, када вредност пренесене накнаде не садржи у целини износ плаћен на дан стицања контроле, већ и једну обрачунску компоненту (фер вредност „старих“ удела) – која треба да апроксимира односно плаћање, може се у случајевима I, V и VI закључити да се ради и о делимичном признавању оригиналног, односно интерно генерисаног гудвила. „Иако је пар. 48–50. MPC 38 забрањено његово признавање, ипак, кроз поступак утврђивања гудвила у пословној комбинацији оствареној у фазама на дан стицања, „на мала врата“ се допушта и та могућност“ (Спасић, 2016, стр. 85). То потврђује и формални закључак са састанка Комитета за тумачење стандарда МСФИ, одржаног 10–11. септембра 2013. године, у којем се истиче да „постоји изузетак од правила непризнавања интерно генерисаног гудвила, што, самим тим, није аргумент против поступка поновног вредновања раније стечених удела у случају пословне комбинације остварене у фазама“ (IFRS IC, 2013, тачка 70). Иако Комитет брани свој став учињеним стицањем контроле, ради се ипак о „скривеном“ активирању интерно генерисаног гудвила, а корисници финансијских извештаја на тај начин остају ускраћени за веродостојне и релевантне информације о природи ове билансне позиције (Gimpel-Henning, 2016, стр. 220).

Добитак од повољне куповине, као други могући исход пословне комбинације са становишта инвеститора (матичног ентитета, тј. стицаоца) јесте, према схватању Међународног одбора (IASB) и америчког одбора (FASB), резултат најчешће „неправилне трансакције“. Наиме, у Основама за закључивање о МСФИ 3, истиче се да „пословни ентитети и њихови власници генерално не продају имовину или пословање намерно и вољно по ценама које су ниже од њихових фер вредности“ (IFRS 3 – ревидиран 2008, BC371). Иако су оба одбора закључила да су такве ситуације, ипак, могуће, пракса је потврдила да постоји релативно значајан удео трансакција пословних комбинација у којима је признат добитак од повољне куповине. Примера ради, према истраживању Европског тела за хартије од вредности и тржишта капитала (ESMA), просечно у 11% случајева анализираних пословних комбинација признаје се добитак од повољне куповине (ESMA, 2014, параграф 71), док је у трансакцијама компанија које су укључене у HDAX и SDAX индексе немачке берзе, у периоду 2005–2013. Године

удео таквих исхода био у свега 4,2% случајева (Boehm, Teuteberg, Zülch, 2016, стр. 313).

Разлози за појаву добитка од повољне куповине леже примарно у преговарачкој позицији учесника пословне комбинације (Lukas, Welling, 2012), али и у разлозима ограничења која проистичу из смерница МСФИ 3 – на пример, немогућности признавања планираних трошкова реструктурирања од стране стицаоца као резервисања при обрачуну пословне комбинације (Boehm и сар, 2016, стр. 317). Осим тога, према признању самих одбора IASB и FASB, разлози могу бити и у грешкама у одмеравању детерминанти добитка (или гудвила), односно – пренесене накнаде или стечене имовине или преузетих обавеза (IFRS 3 – ревидиран 2008, BC373 [б]).

Управо се те грешке могу наћи и приликом вредновања „старих“ удела – приликом сукцесивног стицања контроле. Јер, иако се може очекивати да добитак од повољне куповине буде резултат прецењивања нето имовине (примарно прецењивањем стечене имовине и, ређе, потцењивањем преузетих обавеза), не треба искључити ни могућност да се на висину тог добитка утиче и приликом одмеравања пренесене накнаде, нарочито када је она делимично (за старе уделе у сукцесивном стицању) резултат процена.

Самим тим, очекује се, у најмању руку, да се корисницима консолидованих финансијских извештаја, у тренутним околностима рачуноводствене регулативе, обезбеде вредносно релевантне информације о претпоставкама на којима се заснива утврђивање гудвила или добитка од повољне куповине.

5. Уместо закључка – Утицај рачуноводног обухватања постепеног стицања на аналитичку вредност консолидованих финансијских извештаја

Разумевање и правилно тумачење износа који су последица постепеног стицања контроле над ентитетом у који се инвестира од значаја је за све кориснике консолидованих финансијских извештаја. Најпре, промена статуса инвестиције из финансијског средства по FVOCI или учешћа које се билансира по методи удела у учешћу с правом контроле, значајно мења суштину закључака о пословању групе. Јер, „анализом кретања износа учешћа у капиталу који се елиминише у поступку консолидовања могу се извести закључци о променама власничких односа у оквиру постојеће економске целине“ (Андрић и Вуковић, 2015, стр. 195). Самим тим, уколико постоје учешћа без права контроле (тзв. мањински акционари), лакше је сагледати њихов положај унутар групе и степен контроле коју остварује матични ентитет.

Када је реч о ефектима пословних комбиновања, истраживања су, на пример, показала да финансијски аналитичари могу погрешно да закључе да

аквизиција доводи до повећања вредности ако је износ премије алоциран на гудвил (док алоцирање премије и на препознатљиву нематеријалну имовину редукује ту вредност), при чему се, додуше, ова прва оцена незнатно коригује када се аналитичару пруже информације о дисконтованим новчаним токовима (коришћеним за утврђивање фер вредности елемената у обрачуну пословне комбинације) (Hellman, Anderson, Fröberg, 2016).

Такође, непотпуне информације у вези с добитком од повољне куповине, односно о начину његовог утврђивања, могу да утичу на вредновање фирме, односно групе, од стране потенцијалних инвеститора. Постоје докази да „финансијски аналитичари и други корисници често мало вреднују једнократне или неубичајене добитке, као што су добици настали у трансакцијама повољне куповине“ (IFRS 3 – ревидиран 2008, BC378). Разлог томе треба тражити у несигурности корисника у вези с поузданошћу основа за утврђивање односних добитака, што може бити нарочито изражено у постепеним стицањима.

Иако је циљ доношења МСФИ 3 и његовог каснијег ревидирања био да се побољшају релевантност, поузданост и упоредивост информација које извештајни ентитет пружа у својим финансијским извештајима о пословној комбинацији и њеним ефектима, чини се да постоје још увек одређена подручја чији рачуноводствени третман, без значајних обелодањивања у напоменама, отвара простор за различиту интерпретацију презентованих информација. Једно од подручја јесте третман постепеног стицања контроле (у фазама) над ентитетом у који се инвестира.

Литература

Андрић, М., и Вуковић, Б. (2015). Процена природе и интензитета пословања унутар групе предузећа. *Анали Економског факултета у Суботици*, 51(34), стр. 193–206.

Boehm, J., Teuteberg, T., Zülch, H. (2016). Frequency of and reasons for bargain purchases – Evidence from Germany. *Corporate Ownership & Control*, 13(2), стр. 313–328.

Busse Von Colbe, W., Ordelheide, D., Gebhardt, G., Pellens, B. (2010). *Konzernabschlüsse*. Wiesbaden: Gabler.

Chung, S. G., Lee, C., Santanu, M. (2016). Fair Value Accounting and Reliability. *CPA Journal*, 86(7), стр. 60–63.

Coenberg, A., Haller, A., Schultze, W. (2012). *Jahresabschluss und Jahresabschlussanalyse*. Stuttgart: Schäffer-Poeschel Verlag.

ESMA. (2014). *ESMA Report. Review on the application of accounting requirements*

for business combinations in IFRS financial statements. Преузето 14. 7. 2016. са сајта: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/2014-643_esma_report_on_the_ifrs_3.pdf.

Gimpel-Henning, N. (2016). Die Interpretation eines Goodwill aus stufenweisen Unternehmenserwerben nach IFRS 3. *KoR – Zeitschrift für internationale und kapitalmarktorientierte Rechnungslegung*, 16(5), стр. 217–222.

Hellman, N., Anderson, P., Fröberg, E. (2016). The impact of IFRS goodwill reporting on analysts' equity valuation: some experimental evidence. *Accounting & Finance*, 56(1), стр. 113–157.

IFRS IC. (2013). *Staff Paper. IFRS 3 – Business Combinations-Acquisition of Control over a Joint Operation*. Agenda ref 13. Преузето 23. 7. 2016. са сајта: <http://www.ifrs.org/Meetings/MeetingDocs/Interpretations%20Committee/2013/September/AP13%20IFRS%203%20Acquisition%20of%20Control%20over%20a%20Joint%20Operation.pdf>.

International Accounting Standards Board. *IAS 27 – Separate Financial Statements*. Преузето 12. 2. 2017. са сајта: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R1254&from=EN>.

International Accounting Standards Board. *IAS 28 – Investment in Associates and Joint Ventures*. Преузето 12. 2. 2017. са сајта: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R1254&from=EN>.

International Accounting Standards Board. *IFRS 10 – Consolidated Financial Statements*. Преузето 12. 2. 2017. са сајта: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R1254&from=EN>.

International Accounting Standards Board. *IFRS 10 – Consolidated Financial Statements (Amendments)*. Преузето 12. 2. 2017. са сајта: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0313&from=EN>.

International Accounting Standards Board. *IFRS 11 – Joint Arrangements*. Преузето 12. 2. 2017. са сајта: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R1254&from=EN>.

International Accounting Standards Board. *IFRS 3 – Business Combinations*. Преузето 12. 2. 2017. са сајта: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0495&from=EN>.

Karami, B. (2017). Equity-Accounting bei gegenseitigen Beteiligungen an assoziierten Unternehmen im mehrperiodigen Kontext. *KoR – Zeitschrift für internationale und kapitalmarktorientierte Rechnungslegung*, 17(3), стр. 118–129.

Küting, K., Wirth, J. (2010). Controlierlangung über Tochterunternehmen mittels sukzessiver Anteilerwerbe – Teil 1. *KoR – Zeitschrift für internationale und*

kapitalmarktorientierte Rechnungslegung, 10(7–8), стр. 362–371.

Lorson, P., Dogge, B., Haustein, W., Paschke, R., Poller, J. (2015). Konzernrechnungslegung nach EU-IFRS 2015 – Teil 6: Konsolidierung von assoziierten Unternehmen und Zweckgesellschaften. *KOR – Zeitschrift für internationale und kapitalmarktorientierte Rechnungslegung*, 15(9), стр. 434–442.

Lukas, E., Welling, A. (2012). Negotiating M&As under uncertainty: The influence of managerial flexibility on the first-mover advantage. *Finance Research Letters*, 9(1), стр. 29–35.

Pottgießer, G. Velte, P., Weber, S. (2005). Ermessensspielräume im Rahmen des Impairment-Only-Approach. Eine kritische Analyse zur Folgebewertung des derivativen Geschäfts- oder Firmenwerts (Goodwill) nach IFRS 3 und IAS 36 (rev. 2004). *DStR - Deutsches Steuerrecht*, 43, 1748–1752.

Спасић, Д. (2016). Исказна моћ информација о гудвилу – претпоставке примене МСФИ и анализа праксе извештавања. У: Д. Микеревић (ур.). *Финансијско извештавање као катализатор раста економије*, зборник радова са 20. Конгреса СРПРС (стр. 77–98). Бања Лука: Савез рачуновођа и ревизора Републике Српске.

Шкарић-Јовановић, К. (2013). Нови критеријуми за утврђивање круга консолидовања у МСФИ 10 – Консолидовани финансијски извештаји. *Financing*, 1/2013, стр. 18–25.

Wu, C-W., Reuer, J. J., Ragozzino, R. (2013). Insights of signaling theory for acquisitions research. У: Cooper, C. L., Finkelstein, S. (eds), *Advances in Mergers and Acquisitions*, 12, (стр. 173–191). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.

Summary

Particularities of business combination achieved in stages are reflected in the different accounting treatment of investments before and after the acquisition of control over the investee. To determine the amount of goodwill or gain from a bargain purchase, the acquirer has to measure fair value of the previously held equity interest in the acquiree on the acquisition date. Guidelines of IFRS 3 do not provide detailed instructions on how to measure the fair value of the previously held equity interest (classified in accordance with IFRS 9 or IAS 28). In this paper we deal with this issue.

We also discuss on how fair value measurement influences the amount of recognized goodwill or gain from a bargain purchase. Special attention is paid to recognizing of non-derivative goodwill in the case when fair value of previously held equity interest exceeds its book-value and consequences on presentation power of consolidated financial statements and their analytical value.